

Spis želi bralca napeljati na zanimivo razmišljanje, ali v vsakdanjem življenju – govorjenju in pisanju - v zvezi s Soncem in tudi drugim vesoljskim telesom, npr. Luno, planetom, zvezdo, pravilno uporabljamo besedi vzhod in zahod. Ni namreč vseeno, ali rečemo vzhod Sonca ali vzid Sonca oziroma zahod Lune ali zaid Lune itn. Razen, če nam je vseeno. A to naj ne bi bilo pravilo. Za besedi vzid in zaid morda še niste slišali, a obstajata in sta zelo primerni za uporabo v praksi. Izhajata iz glagolov vziti in zaiti. Besedi vzid in zaid sta časovne kategorije, tj. povezani s časom, in z njima natančneje in pravilneje opredelimo določen časovni pojem (izraz) kakor z besedama vzhod in zahod, ki sta besedi krajevne kategorije. Vzhod in zahod obravnavamo kot smer, stran neba, vzid in zaid pa kot čas (trenutek). Vzid in zaid bi lahko obravnavali tudi kot pojav. A tu tega ne bomo storili, samo omenimo. Kot zgled obravnavamo pojma vzhod Sonca in vzid Sonca. To, kar ugotovimo za vzid Sonca, velja tudi za zaid Sonca.

Vzhod ali vzid Sonca in zahod ali zaid Sonca.

Kaj je pravilno, to je zdaj strokovno vprašanje.

Pri orientaciji na zemljišču poznamo štiri glavne smeri ali strani neba (nebesne smeri, strani): sever, jug, vzhod in zahod. Če smo s trebuhom obrnjeni proti jugu, je za nami sever, levo je vzhod, desno pa zahod. Nebesne smeri za dano opazovališče na zemljišču so natančno opredeljene (definirane) in se ne spreminjajo. Vzhod in zahod sta nasprotni nebesni smeri, vzhod leži 90° odmaknjen v levo od smeri proti severu, zahod pa 90° v desno od smeri proti severu.

Točka na obzorju, v kateri za dano opazovališče (kraj) Sonce (Luna ali kako drugo vesoljsko telo) vzide, je *vzhajališče*. Vzhajališče se pri Soncu (Luni in planetu) spreminja, pri zvezdi ne. Vzhajališče Sonca ob enakonočju je *vzhod*. To pomeni, da Sonce takrat vzide natančno na vzhodu. Točka na obzorju, kjer za dano opazovališče Sonce (Luna ali kako drugo vesoljsko telo) zaide, je *zahajališče*. Zahajališče se pri Soncu (Luni in planetu) spreminja, pri zvezdi ne. Zahajališče Sonca ob enakonočjih je *zahod*. Sonce takrat zaide natančno na zahodu. Dvakrat na leto, tj. ob spomladanskem (21.3.) in jesenskem (23.9.) enakonočju, torej Sonce vzide natanko na vzhodu in zaide natanko na zahodu.

O uporabi izrazov *vzhod Sonca in zahod Sonca* pri nas na jezikovnem področju ni enotnega in trdnega stališča. V to se ne vtikam. Samo povem, da je nepravilno, če rečemo ali zapišemo, da je bil *vzhod Sonca (Sončev vzhod) ob 5. uri 30 minut* (krajevna kategorija). Pravilno je: *vzid Sonca (Sončev vzid) je bil ob 5. uri 30 minut* (časovna kategorija). Gre za to, da povemo čas, kdaj se je pojav zgodil, ne pa smer,

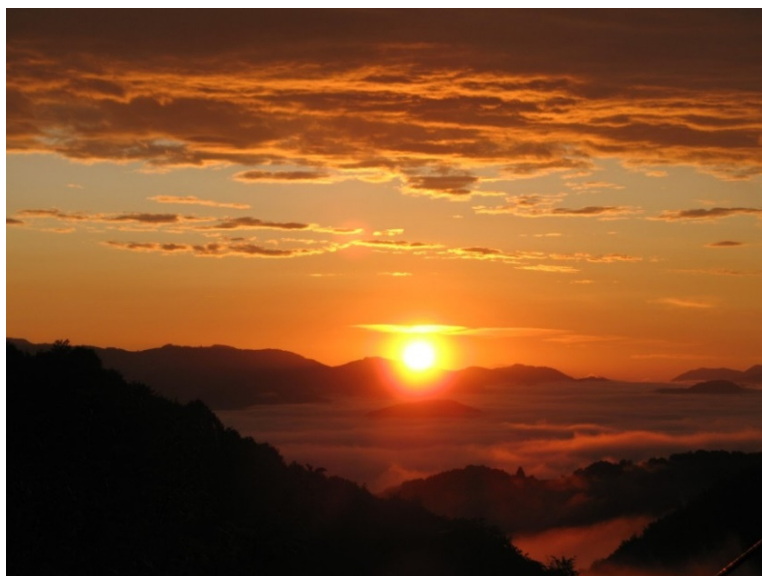
v kateri se je zgodil. Zadnje tako in tako vemo. In beseda vzid nosi časovno kategorijo. Tisti, ki dosti piše, to čuti. Stavek "*Sonce smo opazovali od vzhoda do zahoda*" je formalno sicer v redu, ni pa natančen. To spet pove občutek za jezik. Pravilno oz. natančno rečemo: "*Sonce smo opazovali od vzhajališča do zahajališča*" (krajevno) ali še bolje: "*Sonce smo opazovali od vzida do zaida*" (časovno). To je natančno sporočilo, ki ga lahko opremimo še z navedbo časa. Navajam samo ta dva zgleda, pa bi jih lahko še več. Kaj torej pomeni (označuje) beseda *vzid Sonca*? Vzid Sonca je čas, tj. časovni trenutek, ko Sonce v danem opazovališču vzide. Podobno razmišljamo o besedah *zahod* in *zaid*. Tako pridemo do spoznanja:

VZHOD NI VZID in ZAHOD NI ZAID.

Izraz krajevne kategorije ne more biti enakovreden izrazu časovne kategorije.

Takšna bi bila moja razlaga. Mislim, da kar prepriča, čeprav bi drug morda drugače pojasnil. Ena razlaga je na internetu. Mene ne prepriča, saj dopušča dualizem (oba izraza) in ne svetuje, kateri izraz je bolje uporabiti v določenem primeru. Je več razlogov, da vzhoda ne smemo in ne moremo enačiti z vzhajališčem (dvakrat na leto, ob spomladanskem in jesenskem enakonočju, je vzhajališče Sonca res na vzhodu in zahajališče Sonca res na zahodu, to pa je tudi vse, kar imata ti dve besedi skupnega), kaj šele z vzidom, za katerega čutimo, da nosi čas. Če se teh opredelitev "držimo", se ne moremo nikdar zmotiti. Seveda pa je treba vedno pisati s strokovnim občutkom do vsebine.

Ob koncu tega kratkega prispevka v preglednici navajam še definicije za nekaj izrazov, ki so v povezani z besedama vzhod in zahod in so zanimivi za bralca.

To je jutranja slika Sonca na obrobju vzhodnega dela obzorja. Ali je to vzhod Sonca ali vzid Sonca? Ker Sonce vsak dan vzide drugje, ne natanko na vzhodu, ne more biti vzhod Sonca. Krajevno gledano je to lahko le vzhajališče Sonca določenega dne glede na naše opazovališče. Je pa zagotovo vzid Sonca, če pojav obravnavamo časovno, saj vzide v določenem času (trenutku).

Nekaj definicij izrazov, povezanih z besedama vzhod in zahod

čas vzhajanja - časovni presledek (interval), v katerem izza obzorja danega opazovališča vzhaja navidezno razsežno vesoljsko telo, npr. Sonce ali Luna; čas vzhajanja Sonca za kraje na Zemljinem ekvatorju je okoli 2 minuti, pri nas pa okoli 3 minute

čas zahajanja - časovni presledek (interval), v katerem za obzorje danega opazovališča zahaja navidezno razsežno vesoljsko telo, npr. Sonce ali Luna; čas zahajanja Sonca za kraje na Zemljinem ekvatorju je okoli 2 minuti, pri nas pa okoli 3 minute

vzid - čas (časovni trenutek), ko vesoljsko telo vzide izza obzorja danega opazovališča

zaid - čas (časovni trenutek), ko vesoljsko telo zaide za obzorje danega opazovališča

vzhajališče - točka na obzorju, kjer vzide vesoljsko telo; pri Soncu, Luni, planetih in drugih premičnicah se vzhajališče spreminja, pri zvezdah ne

zahajališče - očka na obzorju, kjer zaide vesoljsko telo; pri Soncu, Luni, planetih in drugih premičnicah se zahajališče spreminja, pri zvezdah ne

vzhajanje - naravni pojav, da navidezno razsežno vesoljsko telo, npr. Sonce ali Luna, vzhaja izza obzorja danega opazovališča; Sonce nekaj časa vzhaja, nakar vzide; zvezda vzide v trenutku

zahajanje - naravni pojav, da navidezno razsežno vesoljsko telo, npr. Sonce ali Luna, zahaja za obzorje danega opazovališča; Sonce nekaj časa zahaja, nakar zaide; zvezda zaide v trenutku

vzhod - ena od štirih glavnih smeri (strani) neba; nebesna smer oz. točka na obzorju, kjer vzhaja (vzide) Sonce ob enakonočjih

zahod - ena od štirih glavnih smeri (strani) neba; nebesna smer oz. točka na obzorju, kjer zahaja (zaide) Sonce ob enakonočjih

Ilustriral Edo Podreka, 2002